

لا پیش‌حجرات

نظری بر

«فرح پهلوی و جشن هنرهای شیراز»

برون‌دادی بانام «خوک، بچه، آتش»

■ **سمانه صادقی**

مورد بررسی و تحلیل قرار داده است. اهمیت این رویداد در آن است که به اذعان اغلب تاریخ‌پژوهان معاصر به چشم اسفندپار حکومت پهلوی تبدیل شد و در تسریع روند انقلاب اسلامی نیز بی‌تأثیر نبود. این پژوهش از‌سوی مصطفی جوان، انجام شده و پژوهشکده تاریخ معاصر ایران، آن را روانه بازار کتاب ساخته است. تارنمای ناشر در اشارتی کوتاه، عناوین و سرفصل‌های این تحقیق را به ترتیب بی‌امده معرفی کرده است: «۱- زندگینامه فرح دبیا: بررسی ریشه‌های فکری و جایگاه او در دربار؛ ۲- ماهیت و تشکیلات: تحلیل اساننامه و اهداف اعلامی رویداد جشن هنر شیراز؛ ۳- تحلیل برنامه‌ها: بررسی دقیق محتوای فیلم‌ها و نمایش‌ها و موسیقی‌های اجراشده/ جریان‌های مذهبی نسبت به جشن هنر شیراز.» مصطفی جوان، نویسنده این کتاب، طی گفت‌ووشنودی در باب مضمون و محتوای آن، نکات بی‌آمده را از نظر دور نداشته است:«فرح پهلوی، تحت‌تأثیر فضای فکری و فرهنگی فرانسه قرار داشت و در دوران تحصیل خود با جریان‌هایی آشنا شده بود که گرایش‌های چپ و سوسیالیسم فرهنگی داشتند. این نگاه بعدها با حضور تیم فرح در مدیریت نهادهایی مانند کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، موزه هنرهای معاصر و جشن هنر شیراز و سایر موسسات و نهادهای وابسته به فرح، بازناب بیشتری پیدا کرد. هر چند محمدرضا پهلوی در عرصه سیاسی مخالف

تصویر گزارش روزنامه کیهان از او پسین جشن هنر شیراز

جریان‌های چپ بود، اما در حوزه فرهنگی میان او و همسرش، فرح پهلوی نوعی همسویی وجودداشت و هر دو در مسیر ترویج گولگهای فرهنگی غربی حرکت می‌کردند. اسناد موجود نشان می‌دهد، نهادهایی چون وزارت دارایی، شرکت نفت، سازمان برنامه و بودجه و حتی اداره برق شیراز، موظف به حمایت مالی از این جشن‌های سالانه بودند و مبالغ قابل توجهی صرف‌هعت از گروه‌های خارجی، اسکان و برگزاری برنامه‌های هنر شدند. نخستین دوره از جشن هنر، اداره حسابداری دانشگاه پهلوی، هزینه‌های مسافرت و دیدوبدید فرح پهلوی را تأمین کرد و در واقع موظف بود نان این هزینه‌ها نه تنها دستاورد منتاسبی برای آتش» که در ماه مبارک رمضان سال ۱۳۵۶، به‌صورت زنده در خیابان بر گرزار و در آن شدید علما و مردم راه دنبال داشت. علمای مذهبی مانند آیت‌الله شیخ بهاءالدین محلاتی، آیت‌الله سید عبدالحسین دستغیب، آیت‌الله محمد صدوقی، حاجت‌الاسلام والمسلمین محمدتقی فلسفی و… با صدور بیانیه‌ها و سخنرانی‌هایی، محتوای این جشن‌ها را مغایر با ارزش‌های دینی و اخلاقی جامعه برساند، خاطرات و منابع تاریخی دست اول تدوین شدند و آن را نقیح و محکوم کردند. بسیاری از اجراها از نظر فرم و محتوا، با جهان‌بینی ایرانیان و فرهنگ و ارزش‌های دینی و اخلاقی‌شان سازگار نبود و حتی بعضاً در تضاد کامل با آنها قرار داشت. آوردن هنرپیشه‌ها، خوانندگان ورقاصه‌های خارجی با پوشش‌ها و آرایش‌های غربی نامتعارف، بخش و اجرای فیلم‌ها، تئاترها و موسیقی‌هایی که مغایر با فرهنگ و ارزش‌های ملی و مذهبی مردم بود، برای مردم جدیدی نداشت و مردم از لحاظ زبان، فرهنگ و اخلاقی، نمی‌توانستند با آن رابطه برقرار کنند. کتاب فرح پهلوی و جشن هنرهای شیراز بارویکردی مبتنی بر اسناد، خاطرات و منابع تاریخی دست اول تدوین شده و می‌تواند برای علاقه‌مندان به تاریخ معاصر ایران به‌ویژه نسل جوان، منبعی برای شناخت بهتر تحولات فرهنگی آن دوره باشد. به ویژه که رویداد جشن هنر شیراز، در جامعه دینی، فرهنگی و سیاسی آن روز، بازناب نمایی داشت و در تحولات پس از خویش مؤثر بود…»

■ **انوشه میرمرعشی**

هویت ملی و دینی مردمان یک کشور، به عواملی چون تاریخ و جغرافیای پر تدوام و مشترک، باورها و فرهنگ عمومی مشترک، هدف غایی مشترک و داشتن انسجام درونی آنان بستگی دارد. عواملی که در میان ایرانیان و از دیرباز، به شکل عمیق و گسترده وجود دارد. یکی از مباحث مربوط به حافظه تاریخی مشترک، قدمت آن است. تاریخ ایران و ایرانیان در حدفاصل طوفان حضرت‌نوح(ع) تا ورود آریایی‌ها به ایران (۵هزارو ۸۰۰ تا ۲هزارو ۶۰۰ سال قبل)، یکی از پیچیده‌ترین و کمتر شناخته شده‌ترین برهه‌های تاریخی سرزمین مان است. تاریخ قدیمی که ما در مقال بی‌آمده سسی کرده‌ایم تا از منظر باستان‌شناسی کنکاشی درباره آن داشته باشیم. امید آنکه ایران پژوهان و عموم علاقه‌مندان را مفید و مقبول آید.

■ ■ ■

■ **آنجا که تاریخ انسان آغاز می‌شود…**

یکی از مباحث مهم از نگاه پژوهشگران عرصه تاریخ، مسئله مبدأ تاریخ‌نگاری است. اینکه تاریخ اقوام کهن را از چند هزار سال قبل بدانیم و رویترکز آن باشیم؟ این سؤال و یافتن پاسخ آن، توجه بسا اهل تحقیق را به خود معطوف کرده است. برای بررسی این موضوع، ابتدا باید دو منظر متفاوت به مبدأ تاریخ‌نگاری حضور انسان روی کره زمین را مورد توجه قرار داد. یکی منظر باستان‌شناسی که در آن به آثار دست‌ساخته و به جا مانده از زندگی جمعی بشر و اقوام گوناگون در زمین پرداخته می‌شود و دیگری روایت تاریخ‌نگارانی که با استناد به منابع کهن یا از منابع وحیانی به ریشه تاریخ زندگی انسان روی زمین می‌پردازند. در منظر اول، باستان‌شناسان بیان می‌دارند که آثار دست‌ساز و فسیل‌های مربوط به انسان‌ها، گاهی قدمت بیش از یک میلیون سال را دارد. البته این حضور از منابع دینی و وحیانی هم تأیید می‌کنند. چنانچه امیرالمؤمنین علی(ع) در حدیثی، انسان‌های پیش از آفرینش حضرت آدم(ع) را انسانس می‌نامد و امام محمدباقر(ع) هم در روایتی فرموده است:«خداوند عروج کرد در همین زمین از روزی که آن را آفرید، هفت عالم خلق کرد (و سپس برچید) و هیچ‌یک از آن عوالم تا نسل آدم ابوالبشر نبودند و خدای تعالی همه آنها را از پوسته روی زمین آفرید و نسلی را بعد از نسل دیگر ایجاد کرد و برای هر یک، عالمی بعد از عالم دیگر پدید آورد تا در آخر آدم ابوالبشر را آفرید و ذریه‌اش

تاریخ

تاریخ ۸۵۲۳۰۶۰

کنکاشی در تاریخ باستان ایران و ایرانیان، قبل از ورود آریاییان به ایران

قبل از ورود آریایی‌ها ایران ۷هزار سال تاریخ دارد

■ **سید علی‌محمد حسینی**

را از او منشعب ساخت…» (خصال شیخ صدوق، جلد دوم، ص ۳۵۸) اما آثار «تمدنی اقوام» از منظر باستان‌شناسی، در نهایت قدمتی نزدیک به ۸هزار سال دارد. آثاری که در ۵هزار سال قبل، تکامل و شمولیت پیدا کرده و در نقاط مختلف کره زمین به ویژه در قاره آسیا به کرات یافت شده است. البته با توجه به آنکه منابع وحیانی، هیوط حضرت آدم روی زمین و گسترش جوامع انسانی از فرزندان وی را حدود ۷هزارو ۷۰۰ سال قبل می‌دانند(بحارالانوار، جلد ۱۱، ص ۹۷) اخبار و نشانه‌های تشکیل اولین تمدن‌های بشری در منطقه غرب آسیا با همین قدمت تا حدود بسیار زیادی تطابق مبدأ تاریخ‌نگاری وحیانی با یافته‌های باستان‌شناسان را نشان می‌دهد.

■ **تپه‌های فراباستانی و باستانی سیلک**

سؤالی که در مطالب فوق مطرح شد، درباره تاریخ مردمان ایران زمین هم مطرح است. اینکه اولین آثار تمدنی ایرانیان، چه قدمتی دارد؟

یکی از قدیمی‌ترین آثار دست ساخته و تمدنی بشر در ایران، متعلق به مردمانی است کهه در تپه‌های سیلک زندگی می‌کرده‌اند. «سیلک» محوطه‌ای باستانی با آثاری نزدیک به ۸ هزار سال قبل، واقع در حاشیه جاده فین – کاشان است که شامل دو تپه شمالی و جنوبی می‌شود. این محوطه در دشتی پرآب واقع بوده که امکان کشاورزی و روستاشینی را برای ساکنان فلات ایران فراهم می‌کرده است. تپه شمالی سیلک، دارای پنج‌لایه و هم‌زمان با دوره نوسنگی است قدمت ۷هزارو ۵۰۰ تا ۲هزار سال قبل است. مهم‌ترین ویژگی هر لایه به شرح زیر است: لایه پنجم: استفاده از ابزار سنگی، استخوانی و مسی. لایه چهارم: ترسیم نقوش گیاهی و هندسی، بر سطح داخلی ظروف. لایه سوم: استفاده از ابزار استخوانی ظریف، اشیای مسی کش‌کاری شده سرد و گرم. لایه دوم: کشف بقایای ساختمانی از سنگ، خشت و چینه. همچنین وجود قبور در کف خانه‌ها و وجود سفال قرمز.

لایه اول: ساخت کلبه‌هایی از نی با پوشش گل. گفنتی است، ظروف سفالی، در تمام لایه‌ها دست‌ساز بوده‌اند. اما تپه جنوبی که شامل هفت لایه بوده است، تنها در وجود «گل‌نشته‌های متعدد پیشا عیلامی» که هنوز خوانده نشده‌اند و نشانه کاربرد خط در آن دوره بوده است با تپه شمالی تفاوت دارد.^(۱)

قدیمی‌ترین مآخذ و منبعی که به وجود سیلک اشاره

کرده است، کتاب مرآت القاسان است که در سال ۱۲۸۴ هجری قمری، ازسوی عبدالرحیم کلانتر ضرابی کاشانی تألیف و بعدها به همت ایرج افشار و تحت عنوان تاریخ کاشان چاپ و منتشر شده است. در صفحه ۱۱۶ این کتاب آمده است: یکی دیگر از قلعات قدیمی سی‌رگ است و بافعل تله خاکی و بانی بنایش اصلاً معلوم نیست. در میان افشار و قین واقع شده است.^(۲) جالب است که در میان آثار کشف‌شده از لایه‌های مختلف تپه‌های سیلک، کمتر نشانه‌های بت‌پرستی دیده می‌شود. آثار سفالی، عموماً تصاویر طبیعت و آفریده‌های خداوندی را دارند و نوع گورستان‌های باستانی سیلک و شیوه دفن اموات، نشان از اعتقاد مردمان آن تمدن به معاد دارد. چنان‌که از شواهد پیداست، بر خورد دو قوم آریایی و مردمان سیلک، در ابتدا موجب سرکوب عیلامی‌ها سیلک شده، اما پس از گذشت سالیانی چند، سبب همزیستی مسالمت‌آمیز میان آنها شده است.^(۳)

■ **قدیمی‌ترین تمدن بشری فراگیر در ایران**
عیلامی‌ها (ایلامی‌ها) اقوامی بودند که در جنوب غربی ایران زندگی می‌کردند و شهر و تمدنی بسیار بزرگ داشتند. البته باید توجه داشت نام عیلام را مردمان بین‌النهرین (اکدیان و سومری‌ها) بر مردمان تمدن عیلام گذاشته بودند، تمدن و قدرت آنان، با ورود آریایی‌ها به ایران از بین رفته است. جالب است که برخی مورخان، «عیلام» را از فرزندان حضرت سام می‌نوح می‌دانند.^(۴) تمدن باستانی عیلامیان در لایه‌های مختلف باستان‌شناسی، آثار شگفت‌انگیزی را برپا کردند. خط مخصوص به خود را داشتند و حتی بعدها به عنوان قومی شکست‌خورده اما دارای فرهنگ و تمدن، بسیاری از علوم خود از جمله خط را به هخامنشیان آموخته‌اند. این قوم در طول تاریخ ۲هزارو ۴۰۰ ساله خود، بارها و بارها با اقوام بابلی، سومری و آشوری (مردمان ساکن در میان دو رود دجله و فرات و شمال کشور عراق) جنگ کرده‌اند و شکست و پیروزی‌های فراوانی داشته‌اند که در

تاریخ و دینی مردمان یک کشور، به عواملی چون تاریخ و جغرافیای پر تدوام و مشترک، باورها و فرهنگ عمومی مشترک، هدف غایی مشترک و داشتن انسجام درونی آنان بستگی دارد. عواملی که در میان ایرانیان و از دیرباز، به شکل عمیق و گسترده وجود دارد. یکی از مباحث مربوط به حافظه تاریخی مشترک، قدمت آن است. تاریخ ایران و ایرانیان در حدفاصل طوفان حضرت‌نوح(ع) تا ورود آریایی‌ها به ایران (۵هزارو ۸۰۰ تا ۲هزارو ۶۰۰ سال قبل)، یکی از پیچیده‌ترین و کمتر شناخته شده‌ترین برهه‌های تاریخی سرزمین مان است. تاریخ قدیمی که ما در مقال بی‌آمده سسی کرده‌ایم تا از منظر باستان‌شناسی کنکاشی درباره آن داشته باشیم. امید آنکه ایران پژوهان و عموم علاقه‌مندان را مفید و مقبول آید.

تاریخ قدیمی که ما در مقال بی‌آمده سسی کرده‌ایم تا از منظر باستان‌شناسی کنکاشی درباره آن داشته باشیم. امید آنکه ایران پژوهان و عموم علاقه‌مندان را مفید و مقبول آید.

آیین با کله‌قوچ یکی از آیین‌های باستانی ایران

آیین با کله‌قوچ یکی از آیین‌های باستانی ایران

د

یکی از قدیمی‌ترین نمادهای تمدنی بشر در ایران، متعلق به مردمانی است کهه در تپه‌های سیلک زندگی می‌کرده‌اند. «سیلک» محوطه‌ای باستانی با آثاری نزدیک به ۸هزار سال قبل، واقع است که شامل دو تپه شمالی و جنوبی می‌شود. این محوطه در دشتی پرآب واقع بوده که امکان کشاورزی را برای ساکنان فلات ایران فراهم می‌کرده است

■ **سید علی‌محمد حسینی**

سنگ‌نشته‌ها و کتیبه‌های باستانی ثبت شده است. البته شکست آنها از آشور،بانیپال (پادشاه آشور)، بسیار سخت بوده و موجب ضعف شدید آنها و در نهایت حذف‌شدن شان ازسوی آریایی‌ها شده است.^(۵)

یکی از نکات بسیار مهم درباره آثار تمدنی قوم عیلام این است که در لایه‌های آثار بر جای مانده از ایشان هم آثاری با نمادهای توحیدی وجود دارد و هم در لایه‌هایی دیگر وجود بت‌ها و الهه‌ها و معابد پرستش بت‌ها، شیوع تفکر شرک در میان آنها را گواهی می‌کند. اینکه در دوره‌های توحیدی، هدایتگری کدام نبی خدا با مردمان عیلام، موجب گسترش اندیشه یگانه پرستی بوده و در دوره‌های بت‌پرستی، کدام انبیای الهی(ص) با شرک آنان مبارزه می‌کرده‌اند، در تاریخ مشخص نیست و از مسائل کشف‌نشده آن است.

■ **تمدن باستانی جیرفت**

جیرفت(با نام باستانی جسرودس)، در جنوب استان کرمان قرار دارد. نام جیرفت در سال

۳۵هجری قمری و برای اولین بار، به مناسبت تصرف آن ازسوی مجاشع بن مسعود در تاریخ ثبت شده است و پس از آن در منابع تاریخی، مکرر از آن یاد شده است. جیرفت تا قبل از حمله مغول، یکی از شهرهای آباد و ثروتمند جهان اسلام بود؛ مرکز تجارت و شاهرهای که از خلیج فارس و بندر هرمز عبور می‌کرد و مسیری بود که کالاهای تجارتی را از مسیر هندوستان به ایران و از آنجا به سایر نقاط می‌رساند. در اواسط دهه ۷۰ شمسی، در شهرستان جیرفت آثاری ارزشمند ازسوی باستان‌شناسان کشف شد. ظروف ساخته شده از سنگ کلوریت و تزئین عموماً تصاویر طبیعت و آفریده‌های خداوندی را دارند و نوع گورستان‌های باستانی سیلک و شیوه دفن اموات، نشان از اعتقاد مردمان آن تمدن به معاد دارد. چنان‌که از شواهد پیداست، بر خورد دو قوم آریایی و مردمان سیلک، در ابتدا موجب سرکوب عیلامی‌ها سیلک شده، اما پس از گذشت سالیانی چند، سبب همزیستی مسالمت‌آمیز میان آنها شده است.^(۶)

■ **قدیمی‌ترین تمدن بشری فراگیر در ایران**
عیلامی‌ها (ایلامی‌ها) اقوامی بودند که در جنوب غربی ایران زندگی می‌کردند و شهر و تمدنی بسیار بزرگ داشتند. البته باید توجه داشت نام عیلام را مردمان بین‌النهرین (اکدیان و سومری‌ها) بر مردمان تمدن عیلام گذاشته بودند، تمدن و قدرت آنان، با ورود آریایی‌ها به ایران از بین رفته است. جالب است که برخی مورخان، «عیلام» را از فرزندان حضرت سام می‌نوح می‌دانند.^(۷) تمدن باستانی عیلامیان در لایه‌های مختلف باستان‌شناسی، آثار شگفت‌انگیزی را برپا کردند. خط مخصوص به خود را داشتند و حتی بعدها به عنوان قومی شکست‌خورده اما دارای فرهنگ و تمدن، بسیاری از علوم خود از جمله خط را به هخامنشیان آموخته‌اند. این قوم در طول تاریخ ۲هزارو ۴۰۰ ساله خود، بارها و بارها با اقوام بابلی، سومری و آشوری (مردمان ساکن در میان دو رود دجله و فرات و شمال کشور عراق) جنگ کرده‌اند و شکست و پیروزی‌های فراوانی داشته‌اند که در

تاریخ و دینی مردمان یک کشور، به عواملی چون تاریخ و جغرافیای پر تدوام و مشترک، باورها و فرهنگ عمومی مشترک، هدف غایی مشترک و داشتن انسجام درونی آنان بستگی دارد. عواملی که در میان ایرانیان و از دیرباز، به شکل عمیق و گسترده وجود دارد. یکی از مباحث مربوط به حافظه تاریخی مشترک، قدمت آن است. تاریخ ایران و ایرانیان در حدفاصل طوفان حضرت‌نوح(ع) تا ورود آریایی‌ها به ایران (۵هزارو ۸۰۰ تا ۲هزارو ۶۰۰ سال قبل)، یکی از پیچیده‌ترین و کمتر شناخته شده‌ترین برهه‌های تاریخی سرزمین مان است. تاریخ قدیمی که ما در مقال بی‌آمده سسی کرده‌ایم تا از منظر باستان‌شناسی کنکاشی درباره آن داشته باشیم. امید آنکه ایران پژوهان و عموم علاقه‌مندان را مفید و مقبول آید.

تاریخ قدیمی که ما در مقال بی‌آمده سسی کرده‌ایم تا از منظر باستان‌شناسی کنکاشی درباره آن داشته باشیم. امید آنکه ایران پژوهان و عموم علاقه‌مندان را مفید و مقبول آید.

تاریخ قدیمی که ما در مقال بی‌آمده سسی کرده‌ایم تا از منظر باستان‌شناسی کنکاشی درباره آن داشته باشیم. امید آنکه ایران پژوهان و عموم علاقه‌مندان را مفید و مقبول آید.

تاریخ قدیمی که ما در مقال بی‌آمده سسی کرده‌ایم تا از منظر باستان‌شناسی کنکاشی درباره آن داشته باشیم. امید آنکه ایران پژوهان و عموم علاقه‌مندان را مفید و مقبول آید.

تاریخ قدیمی که ما در مقال بی‌آمده سسی کرده‌ایم تا از منظر باستان‌شناسی کنکاشی درباره آن داشته باشیم. امید آنکه ایران پژوهان و عموم علاقه‌مندان را مفید و مقبول آید.

تاریخ قدیمی که ما در مقال بی‌آمده سسی کرده‌ایم تا از منظر باستان‌شناسی کنکاشی درباره آن داشته باشیم. امید آنکه ایران پژوهان و عموم علاقه‌مندان را مفید و مقبول آید.

۹ جوان

روزنامه جوان | شماره ۲۶۱۹

به همین نام، از دی ماه سال ۱۳۴۶ به شماره ۷۶۲، در فهرست آثار ملی به ثبت رسید. ماناها، اقوام غیر آریایی ساکن فلات ایران بودند که در غرب کشورمان اقامت داشتند؛ آنها از حدود ۳هزار سال قبل، حکومت محلی تشکیل دادند و حتی بعد از ورود گروه اول آریایی‌ها به ایران یعنی «ماد»ها گرچه در ابتدا به عنوان قومی شکست‌خورده سرکوب شدند، اما پس از سالیانی توانستند مادها را به فرهنگ خود علاقه‌مند کرده و ایشان را تحت‌تأثیر باورها و آیین‌های خود درآوردند. اگرچه مرزهای فرهنگی و هنری «مانایی‌ها» به روشنی معلوم نیست، ولی می‌توان حدود قلمرو مانا را از شمال به اوراز تو (کوه سپهند و ارتفاعات بزغوش داغ) از غرب تا آشور (کوه‌های سر حدی ایران و عراق امروزی) از شرق تا ماد (به مرکزیت همدان امروزی) و از جنوب تا حدفاصل مریوان به دهگلان مشخص کرد. بدین ترتیب، در مرزهای سیاسی ایران امروز، محوطه‌های باستانی قابل‌توجهی از ماناها باقی‌مانده که یکی از مهم‌ترین‌هایشان محوطه زیویه در ۵۵کیلومتری جنوب غربی سقر در استان کردستان است.^(۱) محوطه زیویه، روی تپه‌ای به ارتفاع حدود ۱۰۰متر و در جوار روستایی به همین نام قرار دارد. این محوطه، یکی از کلیدی‌ترین محوطه‌های عصر آهن ایران در منطقه شمال غرب است و حتی احتمال دارد نام آن برگرفته از نام «ایزیایی» باستانی باشد. ایزییا در منابع آشوری، به عنوان یکی از ایالت‌های مهم مانایی شناخته شده است.

در نخستین سالیان دهه ۱۳۲۰ شمسی بود که اکتشافی اتفاقی نام زیویه را سر زبان‌ها انداخت. پس از آن «یوب رینو» کاوشگر و تاجر یهودی عتیقه، به مدت هفت سال در این محوطه بی‌پدیل به کاوش پرداخت و علاوه بر تخریب‌های غیرقابل جبران، آثار بسیاری را راهی موزه‌های معتبر جهان از جمله متروپولیتسن در نیویورک، لوور در پاریس و بریتیش میوزیوم در لندن کرد. این ااشیا از جنس طلا، نقره، مفرغ، عاج، سفال و شامل زیورالات، ریتمون، ظروف و مواردی از این دست بودند.^(۲)

■ **کلام آخر**

وجود تمدن‌های باستانی شگفت‌انگیز و پیشرفته سیلک، جیرفت، عیلام، مانایی و… در ایران که آثارشان از حدود ۸هزار سال قبل تا ۲هزارو ۶۰۰ سال قبل در لایه‌های گوناگون دیده می‌شود؛ نشان از تاریخ کهن ایرانیان در این سرزمین دارد. تاریخی که در آن تعریف روشنی از عقاید، باورها و مهم‌تر از همه از روابط مردمان آن با جریان توحید وجود ندارد. در واقع به علت عدم تطابق میان داده‌های باستان‌شناسی و پژوهشگران تاریخ باستان از یک‌سو و داده‌های مورخان و پژوهشگران تاریخ انبیای الهی(ص) از سوی دیگر، امروزه با انبوهی از سوالات و خلاهای اساسی در مسیر شناخت تاریخ سرزمین‌مان مواجه هستیم که لزام است با پژوهش‌های بین رشته‌ای و عمیق برای یافتن پاسخ آن تلاش کنیم.

■ **منابع:**

۱- *دانشنامه جهان اسلام*، جلد ۲۵، صفحات ۷۶۱ و ۷۶۲.

۲- *گریشمن، رومن، «سیلک کاشان»،* جلد اول، ترجمه‌صفرگریمی، نشر سازمان میراث فرهنگی کشور، چاپ ۱۳۷۹. ش، بخش مقدمه، ص ۱۱.

۳- *ملک شهمه‌یزادی، صادق، «زیگورات سیلک»، انتشارات اداره کل تولیدات فرهنگی سازمان میراث فرهنگی، چاپ ۱۳۷۹. ش، بخش مقدمه، ص ۱۱.*

۴- *مجیدزاده، یوسف، «تاریخ و تمدن ایلام»، نشر مرکز نشر دانشگاهی تهران، چاپ اول ۱۳۷۰. ش، ص ۹.*

۵- *سرنهنگ وولیم لاقوتس، باستان‌شناس انگلیسی در صفحه ۲۴ کتاب سفرنامه‌اش، «خاکشینی کاوشگران شوش» (نشر شادگان)، می‌نویسد: «عیلام فرزند سام، همچون اخلاف اولیه نوح در این منطقه (که مسا ن را گاهواره تمدن می‌نامیم) اقامت به برپایی نوعی حکومت پادشاهی کرده بوده است. این برداشت ما تا حدودی ناشی از استنتاج نام‌هایی است که در «سفر نکونین» تورات آمده است بر اساس آن «کد هوم» یا پادشاه عیلام (یکی از پادشاهان عیلامی) با همدستی چهار نفر از پادشاهان کشورهای همسایه خویش موفق می‌شود تا زمان حضرت ابراهیم فتوحات خود را تا غرب رودخانه فرات گسترش دهد. علاوه بر این براساس گفته و مطالب کتاب «عزرا» عیلامیان جز جزو اتباع امپراطوری ایران محسوب می‌شده‌اند.»*

۶- *مجیدزاده، ص ۱۰.*

۷- *رفیع‌قصر، جلال‌الدین، مقاله «جیرفت، کهن‌ترین تمدن شرق»، فصلنامه انسان‌شناسی، دوره دوم، شماره ۴، مورخ پاییز و زمستان ۱۳۸۲. ش.*

۸- *اسکندری، نصیر، مقاله «تمدن جیرفت»- براساس متون میخی بین‌النهرینی و کشفیات باستان‌شناختی در محوطه‌های باستانی ورامین و کناروندل جیرفت-، فصلنامه تاریخ اسلام و ایران، شماره ۴۷، مورخ پاییز ۱۳۹۹. ش.*

۹- *ساعدموحسی، امیر، مقاله «ارزیابی مجدد گاه‌نگاری آثار زیویه»- فصلنامه مطالعات باستان‌شناسی، دوره اول، شماره ۲، مورخ پاییز و زمستان ۱۳۸۸. ش.*

۱۰- *کیخسروی، رشید، «دوران بی‌خبری»- نخستین گزارش، گنج زیویه درنامه روستاییان زیویه، نشر آرتامیس، چاپ ۱۳۹۸. ش، ص ۱۱ و ۱۲.*